

EL-MUDŽĀDELE: BOŽIJE SVEZNANJE

Almir FATIĆ

Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu

almir.fatic@fin.unsa.ba

SAŽETAK: Autor u radu donosi tefsir (tumačenje) sure El-Mudžādele (Rasprava), 68. kur'anske sure, koja ima dvadeset dva ajeta, metodom ajet po ajet. Naziv je dobila po riječi *tudžādiluke* iz prvog ajeta sure, a koji govori o jednoj ženi koja je molila poslanika Muhammeda, a.s., i pozvala ga da joj predloži izlaz iz teške životne situacije u koju je stavio njezin muž. Naziva se i El-Mudžādile u značenju *Žena koja se raspravljala*, kao i *Kad semi'a*, što su početne riječi prvog ajeta. Objavljena je u Medini. Mevdūdi, na osnovu sadržaja sure, smatra da se sa sigurnošću može kazati da je objavljena nakon Bitke na Hendeku, 5. godine po Hidžri. Glavna tema sure jeste Božije sveznanje, izraženo ili iskazano na više načina u ovoj suri.

Gljučne riječi: *El-Mudžādele*, 58. sura, tefsir, Božije sveznanje, *zihār*-brak

Uvod

El-Mudžādele (المجادلة *Rasprava*) je 58. kur'anska sura, koja ima 22 ajeta. Naziv je dobila po riječi *tudžādiluke* (تُجَادِلُكَ) iz prvog ajeta sure, a koji govori o jednoj ženi koja je molila poslanika Muhammeda, a.s., i pozvala ga da joj predloži izlaz iz teške životne situacije u koju ju je stavio njezin muž (više o ovome u odjeljku o povodima Objave ove sure). Naziva se i El-Mudžādile u značenju *Žena koja se raspravljala*, kao i *Kad semi'a* (كَذَسَمِعَ), što su početne riječi prvog ajeta ove sure (Ḥalil, 2017:224). Sura El-Mudžādele objavljena je u Medini, a "datum objave može se smjestiti na početak pete ili, možda, potkraj četvrte godine po Hidžri" (Asad, 2004: 853; Ibn 'Atiyya, 2002:5/272). Mevdūdi, na osnovu sadržaja sure, smatra da se sa sigurnošću može kazati da je

objavljena nakon Bitke na Hendeku (ševval 5. godine po Hidžri).¹

Glavna tema sure jeste Božije sveznanje, izraženo ili iskazano na više načina u ovoj suri, kao što pokazuju sljedeći primjeri:

وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمْ

A Allah čuje razgovor vaš međusobni (1);

أَحْصَاءُ اللَّهِ وَنَسْوُهُ

Allah je o tome račun sveo, a oni su to zaboravili (6);

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

Zar ne vidiš da Allah zna što je na nebesima i što je na Zemlji? (7);

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

Zaista Allah sve dobro zna (7);

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

A Allah je o onome što vi radite dobro obaviješten (11);

وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

A Allah je dobro obaviješten o onome što vi radite (13).

Ova sura karakteristična je i jedinstvena po tome što se u njoj u svakom ajetu spominje vlastito Božije ime Allah. Porodična, posebno bračna i društvena pitanja, dovode se u vezu s vjerovanjem (imanom), i ona se ne mogu i ne smiju posmatrati odvojeno. Navedena glavna tema izlaže se kroz sljedeće tematske cjeline:

1. objašnjenje propisa *zihār* braka u islamu (1–6);
2. naredba o tajnim došaptavanjima i savjetovanjima o dobru, a zabrana tajnih došaptavanja i savjetovanja o zlu (7–10);
3. o načinima društvenog ponašanja (11–13);
4. o lojalnosti Svevišnjem Allahu, Njegovom Poslaniku i vjernicima, te odricanju od Božijih neprijatelja iako

¹ Maududi, *Tafhim al-Qur'an*, <http://www.englishsafsir.com/Quran/58/index.html> (pristupljeno 10.04.2025.).

moгу biti najbliži rod (14–22) (As-Šābūnī, 1981:3/333; Ĥalīl, 2017:225).

I u ovoj suri ukazuje se na opasnost licemjerja, kao što je to slučaj i sa surama: El-Džumu'a, Et-Tegābun, Et-Tahrim, Er-Talāk i El-Hašr, koje čine većinu sadržaja 28. džuzu.

Povodi Objave

Prvi ajeti sure El-Mudžādele, koji govore i donose propise o *zihāru*, imaju i svoju povod objavljivanja. Hazreti Aiša kaže: "Slavljen neka je Onaj Koji sve čuje. Slušala sam svoju tetku Bint Sa'lebe kako se žali Allahovu Poslaniku, a.s., na svog muža, mada nisam uspjela sve čuti. Čula sam da je rekla: 'Uzeo je moju mladost i ja sam mu djecu radala, a onda mi je, kad sam ostarila i prestala radati, okrenuo leđa. Allahu, tebi se želim'. Nije prošlo mnogo vremena kad se spusti Džibril s ovim ajetom:

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا
وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ

Čuo je Allah riječi one koja se s tobom raspravljala o mužu svome.

Od Enesa b. Mālika prenosi se da je rekao: "Evs ibn es-Sāmit okrenuo je leđa svojoj ženi Havli bint Sa'lebe, pa se ona zbog toga požalila Allahovu Poslaniku, a.s.: 'Okrenuo mi je leđa nakon što sam ostarjela i nakon što su mi kosti oronule'. Tim je povodom Allah, dž.š., objavio ajet koji govori o onima koji svojim ženama kažu da im više nisu dopuštene, kao što im nisu dopuštene majke njihove. Poslanik, a.s., Evsu je poslije toga rekao da oslobodi roba. Evs mu je

uzvratio da to nije u stanju učiniti, jer ga nema, pa mu Poslanik, a.s., reče: 'Onda posti dva mjeseca uzastopno'. 'Ako jedan dan ne jedem, obnevidim', odgovori mu Evs. 'Onda nahrani šezdeset siromaha', nastavi Poslanik, a.s., a Evs mu uzvрати: 'Nemam, Allahov Poslaniče, osim ako me ti ne pomogneš'. Allahov ga je Poslanik, a.s., pomogao s petnaest oka da bi mu Allah, dž.š., a Allah je milostiv, sabrao onoliko koliko mu je potrebno za isкуп. Smatrali su da i Evs ima toliko, što je bilo dovoljno da se nahrani šezdeset siromaha."

Od Abdullāha b. Selāma prenosi se da je rekao: "Havla bint Sa'lebe, koja je bila udata za Evsa ibn es-Sāmita, brata Ubāda ibn es-Sāmita, pričala mi je da joj je jednoga dana došao muž i žalio se na nešto što mu je smetalo kod nje. Ona mu je odgovorila pa se on naljutio i rekao: 'Zabranjena si mi kao što mi je zabranjena majka'. Poslije toga izade među ljude, a kasnije, kada se vrati, počeo je zavoditi, ali mu ona ne dozvoli da joj pride. Poguraše se i ona ga, s obzirom na to da je bio nejak, savlada i još mu reče: 'Ne, tako mu Onoga u čijoj je vlasti Havlin život, nećeš doprijeti do mene dok nam Allah ne presudi'. Poslije toga ona ode do Poslanika, a.s., i požali mu se, a on joj reče: 'To ti je muž, boj se Allaha i lijepo s njim postupaj i reci mu da oslobodi roba'. Ona na to reče: 'Allahov Poslaniče, on ne može osloboditi roba jer ga nema'. 'Onda mu naredi da posti dva mjeseca uzastopno', reče Poslanik, a.s. Ona mu opet odgovori: 'Allahov Poslaniče, on je oronuo starac i ne može postiti'. 'Onda neka nahrani šezdeset siromaha', ponovo će Allahov Poslanik, a.s. Ona na to odgovori: 'Allahov Poslaniče, on ih nema čime

i slušao. Neko mu tada reče: "Dugo stojiš zbog ove starice!" Odgovorio je: "Tako mi Allaha, da me zadržala cijeli dan, ne bih se pomakao osim zbog obaveznog namaza. Zna li vi ko je ova starica? To je Havla bint Sa'lebe, čije je riječi Allah čuo iznad sedam nebesa. Zar da Gospodar svjetova čuje njene riječi, a da ih ne čuje Omer?!" (Ĥalīl, 2017:226)

nahriniti'. 'Pomoći ćemo mu s trideset sa'a hurmi', reče Allahov Poslanik, a.s. 'I ja ću mu pomoći s trideset', dodade njegova žena. Poslanik, a.s., na to joj reče: 'Lijepo si postupila. Prenesi mu neka sve to podijeli'" (As-Suyūṭī, s.a.: 189; En-Nejsaburi, 2011:374–375; Al-Qurṭubī, 1996:17/258–261). I još nekoliko drugih ajeta sure El-Mudžādele imaju svoje povode objavljivanja (v. As-Suyūṭī, s.a.: 189–191; En-Nejsaburi, 2011:376–380; Ramić, 2019:291–294).

Tefsir sure El-Mudžādele

1. Kad semi'allāhu kavlel-letī tudžādiluke fī zevdžihā ve tešteki ilellāhi vallāhu jesme'u tehāvurekumā. Innellāhe semi'un besir

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا
وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ
اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

Čuo je Allah riječi one koja se s tobom raspravljala o mužu svome i jadala se Allahu, a Allah čuje razgovor vaš međusobni. Zaista je Allah Svečujući i Svevideći – Riječ zevdž (زَوْج) može označavati supruga ili muža, odnosno suprugu ili ženu; ovdje se odnosi na supruga ili muža, a na drugim mjestima u Kur'anu navodi se sintagma ezvādž muttabhere (أزواج مطهر), što se odnosi na žene; šekā – شكā – žaliti se, jadati se; išteka – تَشْتَكِي (ovdje u formi tešteki – تَشْتَكِي) – mnogo se žaliti, jadati; tehāvur – تَحَاوُر razgovor, raspravljanje, diskusija – od hivār (حوار) – dijalog, komunikacija, raspravljanje, odnosno havr حور – povratak, vraćanje, s tim što tehāvur ukazuje na intenzivan dijalog, međusobni razgovor (Usp. Ar-Rāzī, 1981:29/478; Muftić, 2017:392, 869–870). Navedeni povodi Objave objašnjavaju detaljnije slučaj o kome je ovdje riječ. I ovo je bilo nešto što je Havli bint Sa'lebe donijelo počasno mjesto i poštovanje među ashabima.²

² Jedanput je halifa hazreti Omer u pratnji drugih ljudi naišao pored Havle, pa ga je ona zaustavila, dugo zadržala i posavjetovala: "Omere, znam kad su te zvali Umejir (Omerica), onda su te počeli zvat Omer, pa onda Zapovjednik vjernika. Boj se Allaha, Omere! Onaj ko je uvjeren u smrt, plaši se prolaznosti, a onaj ko je uvjeren u polaganje računa, boji se kazne!" Omer je stajao

2. El-Lezine juzāhirūne minkum min nisā'ihim mā hunne ummehūtihim in ummehātuhum illel-lā'i velednehum ve innehum le jekūlūne munkerē minel-kavli vezūrā. Ve innellāhe le 'afuvvun gafūr

(الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ)

Oni među vama koji ženama svojim reknu da im nisu više dopuštene kao što im nisu dopuštene majke njihove – a one nisu majke njihove, majke njihove su samo one koje su ih rodile – oni, zaista, govore ružne riječi i neistinu, a zaista Allah briše grijehe i mnogo prašta – Zihār ظاهر (derivirano od zahr – ظهر leđa) je situacija kada muž kaže svojoj ženi: “Ti si meni kao leđa (zahr) moje majke!” Otuda glagol zāhere ظاهر (ovdje: juzāhirūne يُظَاهِرُونَ) razvesti se, pustiti ženu rekavši joj: “Ti si meni kao leđa (zahr) moje majke!” Pravo značenje ovih riječi je: “Imati intimni odnos s tobom bilo bi kao imati intimni odnos s mojom majkom.” U predislamskom dobu ove riječi su bile uzrok razvoda braka. Ali, zapravo, ove riječi nemaju nikakvog smisla. Naime, čovjek može reći što želi svojoj ženi, ali to ništa ne mijenja. Različita imena ne mijenjaju temeljni odnos muž–žena. Jedna izjava ne čini čovjekovu ženu majkom (umm أم mn. ummehāt أُمَّهَات). Ova tema je veoma važna, jer su joj posvećena četiri ajeta na početku sure. Svevišnji ovim riječima odgovara na ovu situaciju te izvještava da žena nikada ne može biti kao majka, jer je prava majka samo ona koja je rodila dotičnu osobu. Riječi zihāra su ružne (munker – مُنْكَر što je nepoznato) i neistinite (zūr – زُور lažne) jer supruga nikada ne može biti kao majka (u pogledu majčinstva). Upotreba pojma munker ovdje sugerira da je izgovaranje zihāra nešto strano, nepristojno, tj. ružno, apsurdno, nevaljalo. Zūr – زُور je lažna optužba s namjerom da se drugome nanese šteta, ili: lažno svjedočenje na sudu.

Svevišnji je ovom osudom ukinuo ovaj običaj predislamskog neznanja po kojem je raskinut bračni ugovor između muža koji je izgovorio riječi zihāra i njegove žene (Al-Māwardī, 2012: 5/488; Ibn 'Atīyya, 2001: 5/273; Ar-Rāzi, 1981:29/482; Al-Qurtubī, 1996:17/261–267). Islamsko pravo u pogledu zihāra usvojilo je tri principa: 1. da se bračni ugovor ne poništava zihārom, žena je i dalje supruga svoga muža; 2. žena postaje samo privremeno zabranjena muškarcu zihārom; 3. za to vrijeme muž ne može prići ženi dok sam ne ukloni tu zabranu iskupiteljskim činom (dolje propisanim).³ Završetak ajeta: Ve innellāhe le 'afuvvun gafūr (وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ) – Zaista Allah briše grijehe i mnogo prašta ukazuje na to da je u pitanju nešto veliko, da se ne smije ponoviti, odnosno da se mora učiniti istigfār (tražiti oprost za taj grijeh). Dakle, izgovaranje zihāra je težak grijeh i zabranjeno djelo, čije kršenje zasluhuje da bude kažnjeno, ali Svevišnji iz Svoje beskrajne milosti propisuje najblažu kaznu – traženje oprosta i iskupiteljski čin na načine navedene u sljedećim ajetima.

3. Vellezine juzāhirūne min nisā'ihim summe je'ūdūne limā kālū fe tahriru rekabetin min kabli en jetemāssā. Zālikum tu'azūne bihi vallāhu bimā ta'melūne habir

(وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّ دَلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ)

Oni koji ženama svojim reknu da im nisu dopuštene, kao što im nisu dopuštene majke njihove, a onda odustanu od onoga što su rekli, dužni su jednog roba osloboditi prije nego što jedno drugo dodirne. To vam se savjetuje, a Allah je o onome što vi radite obaviješten – Riječi summe je'ūdūne limā kālū (ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا) mogu značiti: 1. a onda ponove ono što su rekli, tj. riječi zihāra; 2. a onda

odustanu od onoga što su rekli. Većina komentatora i pravnika zagovara drugi stav (At-Tabarī, 2007:10/7930–7931; Al-Bağawī, 1989:8/51; Ibn 'Atīyya, 2001:5/274; Ibn al-Ğawzī, 2009:7/164–165). Svevišnji je kao otkup (keffāret) za zihār propisao tri mjere i to po određenom redoslijedu, pa se ne prelazi na drugu mjeru sve dok se ne utvrdi nemogućnost ispunjavanja prve, niti na treću dok se ne utvrdi nemogućnost ispunjavanja druge mjere. Prva mjera je oslobađanje roba (fe tahriru rekabetin – فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ), koja se navodi u ovom ajetu, druga je post dva mjeseca uzastopno, a treća davanje obroka za šezdeset siromaha, koje se navode u sljedećem ajetu. Min kabli en jetemāssā مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّ prije nego što jedno drugo dodirne – Pod ovim dodirivanjem misli se na intimni čin te dodirivanje i ljubljenje. Sve četiri imama se slažu da, prema ovom ajetu, ne samo da je seksualni odnos zabranjen prije pokajanja, već je zabranjeno i da muž dodiruje ženu na bilo koji način (Ibn 'Atīyya, 2001:5/274; Ar-Rāzi, 1981:29/485; Tuhmaz, 2002:1/252–253; Ibn Džuzejj, 2014:6/94).

4. Fe men lem jedžid fe sijāmu šehrejni mutetābi'ajni min kabli en jetemāssā fe men lem jesteti' fe it'āmu sittine miskinā. Zālike li tu'minū billāhi ve Resūlihi ve tilke hudūdullāhi ve lil-kāfirine azābun elim

(فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَّ فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ)

Onaj koji ne nađe, dužan je postiti dva mjeseca uzastopce prije nego jedno drugo dodirne. A onaj ko to ne može, dužan je nahraniti šezdeset siromaha – zato da biste potvrdili da vjerujete u Allaha i Poslanika Njegovu. To su Allahove granice! A nevjernike čeka kazna bolna – Riječ mutetābi'ajni (مُتَتَابِعَيْنِ) – uzastopno

³ Maududi, *Tafhim al-Qur'an*, <http://www.englishsirsir.com/Quran/58/index.html>;

šire o zihāru s pravnog aspekta v. Tuhmaz, 2002:1/248–254.

sugerira da se ne može načiniti pauza tokom tog dvomjesečnog (*šehrejni* – شهرين) posta (*sijām* – صيام). Kada je u pitanju hranjenje 60 siromaha (*fi it'āmu sittine miskina*), to ne mora biti odjednom; to se može učiniti tokom dužeg perioda. Neki učenjaci kažu da to mora biti hrana kojom dotična osoba sebe hrani. Po hanefijama, može se jedan te isti siromah hraniti ili mu davati hrana 60 dana, dok ostale tri pravne škole ne smatraju valjanim davati hranu jednom te istom siromahu. Poslanik, a.s., je, kako smo vidjeli u predanjima citiranim u uvodu, pomogao takvim ljudima iz javne riznice, koji su se svojom greškom zatekli u toj nezgodnoj situaciji i bili nemoćni da se iskupe na bilo koji od tri propisana načina (Al-Bağawī, 1989:8/53; Al-Qurtubī, 1996:17/272–274; Tuhmaz, 2002:1/254). Na kraju ajeta izriče se prijetnja, tj. *bolna kazna* (عَذَابٌ أَلِيمٌ), interesantno, *nevjernicima* (وَالْكَافِرِينَ). Kažemo *interesantno* zato što je ovaj ajet medinski, i obraća se vjernicima, a završava se tako. Ovdje se pod *nevjernikom* ne podrazumijeva onaj ko poriče Svevišnjeg Allaha i poslanstvo Muhammeda, a.s. Zato bismo mogli kazati da se onaj ko ne vodi računa o Allahovim granicama (حُدُودِ اللَّهِ – *hudūdullāh*) tretira kao nevjernik jer odbija Božiju naredbu. Naime, karakteristika nevjernika je da i nakon što čuju Božiju naredbu nastavljaju po svom, slijedeći svoje strasti.⁴ Pravi vjernik to nikada ne radi. Riječ *kufir* u Kur'anu ima široko značenje u zavisnosti gdje se i kako navodi (Fatić, 2014:205–206).

5. Innellezine juhāddūnellāhe ve Resūlehu kubitū kemā kubitellezine min kablihim. Ve kad enzelna ājatin bejjinātin ve lil-kāfirine 'azābun muhin

(إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كَثَبُوا وَكَمَا كَيْتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ)

Zaista će oni koji se suprotstavljaju Allahu i Poslaniku Njegovu biti

osramoćeni kao što su bili osramoćeni i oni prije njih. Mi smo objavili dokaze jasne, a nevjernike čeka kazna sramna – Glagol juhāddūne (يُحَادُّونَ = hādde حَادَّ) suprotstavljati se, protiviti se) derivira se iz hadid (حَدِيد) – željezo, gvožđe, što je naziv sure koja prethodi suri El-Mudžādele, čime se sugerira da oni koji su njime opisani imaju željezni, gvozdeni stav prema Svevišnjem Allahu i Njegovom Poslaniku, a.s. Kubitū (كُتِبُوا) – derivirano iz kebt (كَتَبْتَ = kebete poniziti, potčiniti, pokoriti, poraziti), što znači: osramotiti, uništiti, proklinjati, otjerati, izgurati, poniziti – znači da će biti poniženi, a potom uništeni (na ovome svijetu – (أَذَلُّوا وَأَخْزَوْا وَأَهْلِكُوا); riječ muhin (مُهِينٌ) derivira se iz hevīn (هُوْنٌ), hūn (هُون) ili ihāne (اهانة), a sve one označavaju ponižavanje ili sramoćenje (na ahiretu) (At-Tabarī, 2007:10/7934–7935; Al-Māwardī, 2012:5/489; Al-Baydāwī, 2000:3/381; Muftić, 2017:311, 1458).

6. Jevme jeb'asuhumullāhu džemī'an fe junebbi'uhum bimā 'amilū ahsāhullāhu ve nesūhu vallāhu 'alā kulli šej'in šehid

(يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ)

Na Dan kada ih Allah sve oživi, pa ih obavijesti o onom šta su radili, Allah je o tome račun sveo, a oni su to zaboravili! Allah je svemu svjedok – Junebbi'uhum (يُنَبِّئُهُمْ – pa ih obavijesti) dolazi od glagola nebbe'e (نَبَّأَ – inbā' – de-taljno obavijestiti, informirati; ahsāhu (أَحْصَاهُ račun sveo o tome) doslovno znači brojanje pomoću kamenčića; ovdje je riječ o savršenom brojanju ili računanju. Prirodno je da ljudi zaboravljaju ono što su uradili ili kazali; shodno tome, mi želimo zaboraviti grijeha koje smo činili, ali Svevišnji Allah ne zaboravlja ono što mi radimo i što smo radili, i sve to biva i ostaje zapisano, registrirano. I to ne samo puko djelo, o tome kada je i kako učinjeno, već i posljedice koje

su nakon njega uslijedile i trag koji je ono ostavilo u svijetu. Šehīd (شَهِيدٌ) – svjedok koji konstantno svjedoči nad svim onim što se događa (Al-Baydāwī, 2000:3/381; Muftić, 2017:347, 1681).

7. Elem tere enellāhe ja'lemu mā fis-semāvāti ve mā fil-erdi mā jekūnu min nedžvā selāsetin illā Huve rābi'uhum ve lā hamsetin illā Huve sādisuhum ve lā ednā min zālike ve lā eksere illā Huve me'ahum ejne mā kānū summe junebbi'uhum bimā 'amilū jevme l-kijāme. Innellāhe bi kulli šej'in 'alim

(أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَحْوِ ثَلَاثَةِ إِلَّا هُوَ رَآيَهُمْ وَلَا هُمْ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ)

Zar ne vidiš da Allah zna što je na nebesima i što je na Zemlji? Nema tajnih razgovora među trojicom, a da On nije četvrti, niti među petericom a da On nije šesti, ni kad ih je manje od toga, ni kad ih je više, a da On nije s njima gdje god oni bili! On će ih obavijestiti o onome što su radili na Sudnjem danu. Zaista Allah sve dobro zna – Ovim se sada prelazi na novu temu – tajna došaptavanja, sašaptavanja, skriveni, tajni (raz)govor (nedžvā – نَجْوَى; derivirano iz nedžve – نَجْوٍ uzvisina, visoravan). Nedžvā lingvistički znači izbjegavanje veće grupe i zakazivanje susreta ili sastanka nasamo. Nasuprot nedžvā stoji šūrā (شُورَى) – međusobno javno savjetovanje, dogovaranje. Šūrā podrazumijeva da svi učesnici jednog sastanka, ili, pak, odabrana ili delegirana grupa ljudi, slobodno iznose svoja mišljenja. Svako ima priliku iznijeti svoje mišljenje kako bi se, u konstruktivnoj izmjeni mišljenja i ideja, došlo do najboljeg stava ili zaključka o nekom pitanju. I ovo je bila forma šūre u vrijeme Poslanika, a.s. I tu

vjeruje [tj. ko ne poslušava naredbu o hadžu] – *pa, zaista je Allah neovisan o svjetovima.*

⁴ Slično je i u Āli Imrān, 97, gdje se na kraju ajeta koristi glagol *kefere* (كَفَرُوا) – *A ko ne*

je vladalo međusobno povjerenje. Međutim, kada se jedna grupa ljudi izdvoji i ne iznosi eksplicitno svoje mišljenje na zajedničkom sastanku, već samo potajno među svojim članovima, onda na sceni imamo kršenje međusobnog povjerenja i zatvorene diskusije. Ovo neminovno dovodi do grupisanja, a potom lobiranja za svoje stavove, koji se žele nametnuti drugima, a odbacivanja svih drugih stavova, koji možda mogu biti bolji. Ideja *šūre*, dakle, podrazumijeva mogućnost da svi iznesu svoje stavove i mišljenja, bez ikakve smetnje ili naprijed planiranog odbijanja. Nasuprot ovome, ideja *nedžve* podrazumijeva lobiranje za svoje stavove i mišljenje nauštrb drugih. Ova ideja može ozbiljno ugroziti i omesti grupni ili kolektivni rad.⁵ *Nedžvā* je još spomenuta i u suri En-Nisā', 114. *Illā Huve me'ahum ejne ma kānū* (إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا) – a da On nije s njima gdje god oni bili – tj. "Svojim znanjem s njima" (At-Tabarī, 2007:10/7935; Al-Bağawī, 1989:8/54; Ibn al-Ğawzī, 2009:7/166). *Zaista Allah sve dobro zna* (*Innellāhe bi kulli šej'in alim*) – Podsjećanje da se planovi mogu sakriti od ljudi, ali ne mogu od Sveznajućeg Allaha.

8. Elem tere ilel-lezine nuhā anin-nedžvā summe je'ūdūne limā nuhū 'anhu ve jetenādžvne bil-ismi vel-'udvāni ve ma'sijetir-Resūli ve izā džā'ūke hajjevke bimā lem juhajjike bihillāhu ve jekūlūne fi enfusihim lev lā ju'azzibunellāhu bimā nekūl. Hasbuhum Džehennemu jaslevnehā fe bi'sel-mesir

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ التَّجَوُّي ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ أَلَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَيُتْسَمِ الْأَمِيرُ

Zar ne vidiš one kojima je zabranjeno da se sašaptavaju kako se vraćaju onome što im je zabranjeno i sašaptavaju se o grijehu i neprijateljstvu i neposlušnosti prema Poslaniku? A kad

ti dolaze, pozdravljaju te onako kako te Allah nikad nije pozdravio, i govore među sobom: "Trebalobiti da nas Allah već jednom kazni za ono što govorimo!" Dovoljan će im biti Džehennem! U njemu će gorjeti, a grozno je on prebivalište – Ovaj ajet je povezan sa 114. ajetom sure En-Nisā', u kome se već objavilo da nema "nikakva dobra u njihovim tajnim razgovorima (*nedžvāvuhum*) osim ko naredi da se udjeljuje sadaka, ili dobro čini, ili uspostavlja mir među ljudima". Međutim, neki ljudi se nisu obazirali i ne obaziru se na ovo upozorenje i vraćaju se praksi *nedžve*. *Tenādžā* تَنَاجَى (ovdje: *jetenādževne* يَتَنَاجَوْنَ (*do*)sašaptavati se, tajno (*povjerljivo* razgovarati), jedan drugome se povjeravati (Muftić, 2017:1697). "I kada oni nisu odustali, Allah je direktno poslao ovaj ajet koji sadrži Njegovo upozorenje i gnjev za takve ljude" (Maududi, *Tafhim al-Qur'an*). *Ism* (إِثْم) je grijeh; *'udvān* (عُدْوَان) – neprijateljstvo, derivirano iz *'aduṣṣ* (عَدُو) – neprijatelj. Iz *nedžve* se rađa neprijateljstvo jer jedna grupa nastoji dominirati, nametnuti svoje stavove drugima, drugim grupama, što, onda, kod ovih stvara otpor, odnosno neprijateljsku reakciju. *Ve izā džā'ūke hajjevke bimā lem juhajjike bihillāhu* – A kad ti dolaze, pozdravljaju te onako kako te Allah nikad nije pozdravio (وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ) – *Hajjā* حَيَّا (ovdje u forma *hajjevke* i *juhajjike*) – *pozdraviti*. Jevreji bi Poslanika, a.s., pozdravljali riječima: *Es-Sāmu alejke!* (Smrt tebi), umjesto *Es-Selāmu alejke* (Mir tebi). Poslanik, a.s., im je odgovarao: "I na vas!" (Al-Māwardi, 2012:5/491; Al-Bağawī, 1989:8/55–56; Ibn al-Ğawzī, 2009:7/167)

9. Jā ejuhel-lezine āmenū izā tenādžetum felā tetenādžev bil-ismi vel-'udvāni ve ma'sijetir-Resūli ve tenādžev bil-birri vet-takvā vettekullāhel-lezi ilejhi tuhšerūn

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ

الرَّسُولِ وَتَتَنَاجَوْا بِالْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

O, vi koji vjerujete, kada tajno razgovarate među sobom, ne razgovarajte o grijehu i neprijateljstvu i neposlušnosti prema Poslaniku, već razgovarajte o dobročinstvu i bogobojažnosti, i bojte se Allaha pred kojim ćete biti sakupljeni – Ajet, dakle, govori o tome da *nedžvā* može biti i dobra, tj. da ona sama po sebi nije zabranjena, već zavisi od karaktera ljudi koji je prakticiraju. Kada je u funkciji univerzalnog dobra (*birr* – بِرٌّ) i bogobojažnosti (*takvā* – تَقْوَىٰ), ona je dozvoljena. Znači, privatni razgovori i susreti s ciljem popravljivanja, postajanja boljom osobom, međusobnog potpomaganja i ispravljanja jesu hvale vrijedna djela, koja pojedincu pomažu u njegovoj duhovnosti.

10. Innemen-nedžvā mine šejtāni li jahzunel-lezine āmenū ve lejse bi dārrihim šej'en illā bi iznillāhi ve 'alellāhi fel-jetevekkellil-mu'minūn

إِنَّمَا النَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزَنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

Zaista je sašaptavanje od samog šejtana, da bi rastužio one koji vjeruju, mada im to ne može nimalo nauditi, osim ako to Allah dopusti. A neka se samo na Allaha oslanjaju vjernici – *Hazene-jahzunu* حَزَنَ – *rastužiti*, *ražalostiti*, od *hazen* حَزَن ili *huzn* حُزْن *žalost*, *tuga*; *dārr* ضَار *škodljiv*, *štetan*. U pogledu društvenog ponašanja uputno je podsjeti na Poslanikov, a.s., savjet: *إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّلَاثِ إِلَّا إِذْنُهُ* "Kada ste vas trojica u društvu, dvojica se ne bi trebali sašaptavati izuzev s dopuštanjem trećeg, jer bi mu to izazvalo tjeskobu" (Muslim; Al-Qurtubī, 1996:17/281; Ibn Katīr, 1996:4/414; Muftić, 2017:332, 973).

⁵ Usp. Maududi, *Tafhim al-Qur'an*, <http://www.englishsirsir.com/Quran/58/index>.

html. O šūri više v. al-Raysuni (2016), *Šūra: Kur'anski princip dogovaranja*.

11. Jā ejjuhel-lezīne āmenū izā kile lekum tefessehū fil-medžālisi fefsehū jefsehillāhu lekum ve izā kilen-šuzū fen-žuzū jerfe'llāhul-lezīne āmenū minkum vel-lezīne ūtul-ilme deredžāt. Vallāhu bimā ta'melūne habir

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فَانْشُرُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ)

O, vi koji vjerujete, kada vam se kaže: "Načinite mjesta drugima tamo gdje se sjedi!" – vi načinite, pa i Allah će načiniti mjesto vama! A kada vam se rekne: "Dignite se!" – vi se dignite, i Allah će uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje na visoke stepene. A Allah je o onome što vi radite dobro obaviješten – Ashabima Muhammeda, a.s., objavljeno je da sjede odvojeno jedan od drugoga oko Poslanika, a.s., kada bi im on nešto kazivao, a oni imali veliku želju da mu budu blizu, kako bi im se mogao nesmetano pridružiti onaj ko eventualno zakasni na taj skup (*medžālis* مجلس mn. od *medžlis*). Time se rješava pitanje gužve i buke. Pravljenje mjesta drugim osobama znači širenje sijela (*tefseḥū* – imperativ glagola *tefesseha* تَفَسَّحَ napraviti mjesta, raširiti se = *feseha* فسح), a ne ustajanje, te je radi toga Vjerovjesnik, a.s., i rekao: لَا يُقِيمَنَّ أَحَدُكُمْ الرَّجُلَ مِنْ مَجْلِسِهِ ثُمَّ يَخْلُفُهُ "Neka niko od vas ne ustaje sa svog mjesta kako bi drugi čovjek mogao sjesti, nego napravite mjesta (*tefessehū*) i raširite se (*tevesse'u*)!"; pa i Allah će načiniti mjesto vama! – u Džennetu i Svojoj milosti. A kada vam se rekne: "Dignite se!" – vi se dignite – Unšuzū (انْشُرُوا) je imperativ množine glagola *nešeze* نَشَرَ ustati, podignuti se. Jedni misle da se ova naredba odnosi na ustajanje radi

borbe, drugi radi namaza, a treći radi bilo koje vrste pokornosti. Ima i onih koji misle da se naredba odnosi na odlazak s Vjerovjesnikovog, a.s., sijela, jer je nekad volio biti sam (Al-Māwardī, *An-Nukat wa al-uyūn*, 5/492; Ibn 'Aṭīyya, 2001:5/278–279; Ibn al-Ğawzī, 2009:7/168; Al-Qurtubī, 1996:17/2839); i Allah će uzdignuti one među vama koji vjeruju i kojima je dato znanje na visoke stepene. – Dvije vrijednosti uzdižu čovjeka: vjera (iman) i znanje (ilm), što ide zajedno s usvajanjem visokih moralnih standarda. Neki smatraju da će Svevišnji Allah one vjernike koji su učeni uzdići na visoke stepene, deredže (*deredžāt* – دَرَجَات), a drugi da će Allah i vjernike koji nisu učeni, a i učenjake uzdići na visoke stepene. Vrijednost učenih je opisana i na mnogim drugim mjestima u Kur'anu (Al-Bağawī, 1989:8/58–59; Al-Qurtubī, 1996:17/285–286; Ibn Džuzejj, 2014:6/98–99).

12. Jā ejjuhel-lezīne āmenū izā nādžejtumur-Resūle fe kaddimū bejne jedej nedžvākum sadekah. Zālike hajrun lekum ve ather. Fe in lem tedžidū fe innellāhe Gafūrun Rahim

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَادَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةٌ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَظْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)

O, vi koji vjerujete, kada hoćete da se posavjetujete s Poslanikom, prije savjetovanja udijelite sadaku! To je za vas bolje i čišće. A ako nemate – pa, zaista, Allah mnogo prašta i samilostan je – Ovaj se ajet naziva *ājetul-munādžāt* (آيَةُ الْمُنَاجَاةِ); *nādžā* نَادَى krišom saopćiti, prišapnuti, savjetovati se s. Ibn Abbās veli da su povod objave ovog ajeta mladići koji su često željeli razgovarati s Poslanikom, a.s., i kada nije bilo potrebe za tim, a kako bi se pokazao njihov stepen. Mnogi drugi

su počeli tražiti privatne savjete od Poslanika, a.s., što je često dovodilo do određenih neprijatnosti. Vjerovjesnik, a.s., je bio blag i nije ih htio odbijati te je objavljen ovaj ajet koji u vezi sa savjetovanjem donosi i određeno ograničenje, odnosno traži udjeljivanje sadake. Veli se i da je povod objave ovog ajeta činjenica da su bogataši savladavali siromahe u pogledu savjetovanja i razgovaranja s Poslanikom, a.s. Postoje oprečni stavovi u vezi s tim da li je iko postupio po naredbi udjeljivanja sadake prije razgovaranja ili ne. Jedni vele da to niko nije uradio, a drugi tvrde da je Alija b. Ebī Tālib udijelio sadaku time što je podijelio jedan zlatnik na deset srebrenjaka, kako bi mogao deset puta otići na razgovor s Muhammedom, a.s., svaki put udjeljujući jedan dirhem.⁶ Ovaj ajet je derogiran (*mensūh*) po mišljenju svih učenjaka, a derogira ga ajet koji slijedi (Aṭ-Ṭabarī, 2007:10/7953; Ibn Kaṭīr, 1996:4/417; Ibn Džuzejj, 2014:6/100).

13. E ešfaktum en tukaddimū bejne jedej nedžvākum sadekāt. Fe iz lem tef'alū ve tabellāhu 'alejkum fe ekimus-salāte ve ātuz-zekāte ve eti'ullāhe ve Resūleh. Vallāhu habirun bimā ta'melūn

(أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ)

Zar se bojite da prije savjetovanja svojih udijelite sadake? A ako ne udijelite i Allah vam oprost, onda obavljajte namaz i dajte zekat i pokoravajte se Allahu i Poslaniku Njegovu! A Allah je dobro obaviješten o onome što vi radite – Allah, dž.š., ponovo dozvoljava savjetovanje i bez udjeljivanja sadake prije razgovora. Postoje različita mišljenja o tome koliko dugo je zabrana ostala na snazi. Hazreti Alija kaže: jedan sahat; Katāde: manje od jednog dana, a zatim je derogirana; Mukātil bin Hajjān kaže da je ostala na snazi deset dana (Al-Māwardī, 2012: 5/493; Al-Qurtubī,

⁶ Hazreti Alija kaže: "Ovo je ajet Kur'ana po kojem niko nije postupao osim mene. Čim je bilo naredeno, uradio sam dobročinstvo i posavjetovao se s

Poslanikom o problemu" (Aṭ-Ṭabarī, 2007:10/7944; Al-Bağawī, 1989:8/60; Ibn 'Aṭīyya, 2001:5/280; Al-Qurtubī, 1996:17/287).

1996:17/288; Ibn Kaṭīr, 1996:4/418). Dakle, spuštenu je olakšica za one koji mogu udijeliti sadaku, a za one koji to nisu bili u stanju, olakšica je svakako ostala na snazi.

14. Elem tere illellezine tevellev kavmen gadibellāhu ‘alejhim mā hum minkum ve lā minhum ve jahlifūne ‘alel-kezihi ve hum ja’lemūn

(أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ)

Zar ne vidiš one koji prijateljuju s ljudima na koje se Allah rasrdio? Oni nisu ni od vas, a ni od njih! A još se krivo zaklinju, svjesni toga – U klasičnim komentrima Kur’ana navodi se da je ajet objavljen u vezi s licemjerima (munaficima) koji su za prijatelje uzeli (tevellev – تَوَلَّوْا = tevella – uzeti za prijatelja, s prijateljiti se s) jevreje, jer su jevreji oni na koje se Allah rasrdio (At-Tabari, 2007:10/7946–7947; Az-Zamahšari, 2005:1090; Al-Qurtubi, 1996:17/289–290). Licemjeri ne pripadaju ni društvu onih koji ne vjeruju budući da se deklariraju kao vjernici, niti društvu vjernika budući da njihova vjera nije iskrena.

15. E’addellāhu lehum ‘azāben šediden innehum sā’e mā kānū ja’melūn

(أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ)

Pripremio je Allah njima kaznu žestoku! Zaista je ružno ono što rade – E’adde (أَعَدَّ) pripremiti; ‘azāb (عَذَاب) – kazna; šedid (شَدِيد) – žestok i intenzivan; sā’e (سَاءَ) – biti loš, brđav, ružan [vladanje i dr.], sā’e sebīlā (سَاءَ سَبِيلًا) – brđavog li puta (postupka i sl.) (Muftić, 2017:795).

16. Ittehażū ejmānehum džunnetun fe saddū ‘an sebīlillāhi felehum ‘azābun muhin

(اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ)

Iza zakletvi svojih se zaklanjaju, pa odvrćaju od Puta Allahova, njih čeka kazna sramna – Pod zakletvama (ejmān – أَيْمَان; jed. jemin – يمين) se ovdje misli na šehadet – svjedočanstvo vjere (Az-Zamahšari, 2005:1091). Ako si musliman, onda je drugi musliman siguran od tebe, kao što si i ti od njega. No, ovi, tj. licemjeri uzimaju islam kao štit (džunne – جُنَّة), a mogu potajno protiv njega raditi, a ako, pak, zapadnu u problem, onda islam postaje njihova odbrana. Sadde (صَدَّ) s prijedlogom ‘an – odvratiti od, spriječiti u (Muftić, 2017:911).

17. Len tuginje ‘anhum emvāluhum ve lā evlāduhum minellāhi šej’ā. Ulā’ike ashābun n-nāri hum fi hā hālidūn

(لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ)

Neće im pomoći ni bogatstva njihova, ni djeca njihova, kod Allaha nimalo! Oni će biti stanovnici Vatre, u njoj će vječno boraviti – Agnā (أَغْنَى) s prijedlogom ‘an – sačuvati, zaštititi od (Muftić, 2017:1242); emvāl (أَمْوَال; jed. māl) – imeci, bogatstva; evlād (أَوْلَاد; jed. veled) – djeca, evladi; hālidūne (خَالِدُونَ) se derivira iz huld (خلد) – permanentni, stalni boravak na istom mjestu. Navedeno im, dakle, neće pomoći u pogledu kazne: Ulā’ike ashābun-nār – أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ Oni će biti stanovnici Vatre. Oni to samo isprazno i neutemeljeno mogu tvrditi na ovome svijetu.

18. Jevme jeb’asuhumullāhu džemi’an fe jahlifūne lehu kemā jahlifūne lekum ve jahsebūne ennehum ‘alā šej’. Elā innehum humul-kāzibūn

(يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ)

Na Dan kada ih Allah sve oživi oni će se zaklinjati Njemu kao što se

zaklinju vama misleći da imaju osnovu. Oni su, doista, pravi lažljivci – Be’ase (يَبْعَثُ; ovdje: يَبْعَثُ) – proživjeti; halefe (حلف) – zakleti se; hasibe (حَسِبَ) – misliti, držati, smatrati; kāzibūn (كَاذِبُونَ) – lašci, lažljivci. Kada se zaklinju tad izgledaju iskreno, lojalno, i to isto će pokušati pred Svevišnjim Allahom na Sudnjem danu, misleći da imaju osnovu (وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ), tj. da su postigli nešto.

19. Istahveze ‘alejhimuš-šejtānu fe ensāhum zikrellāhi ulā’ike hizbuš-šejtān. Elā inne hizbeš-šejtāni humul-hāsirūn

(اسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ)

Ovladao je njima šejtan i učinio da zaborave spominjanje Allaha. Oni su na šejtanovoj strani. Pazite, oni na šejtanovoj strani će sigurno nastradati – Istahveze (اسْتَحْوَذَ) – s prijedlogom ‘alā) je rijedak glagol u Kur’anu; njime se izražava značenje kada šejtan potpuno preuzme kontrolu nad čovjekom, tj. kada njime zavlada. Nijsān (zaborav) nekada može značiti nemarnost, a nekada ostavljanje, a ovdje obuhvata oba ta značenja, smatra Kurtubi (1996:17/291). Ensā (أَنَسَى) – učiniti (dati) da zaboravi; hizb (حِزْب) – skupina, grupa, četa, stranka, partija; el-hāsirūn (الْخَاسِرُونَ) je množina od oštećen, prikraćen, k. je na gubitku, zalutao, izgubljen (Muftić, 2017:329, 432, 1722).

20. Innellezine juhāddūnellāhe ve Resūlehu ulā’ike fil-ezellin

(إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ فِي الْأَذَلِّينَ)

Oni koji se suprotstavljaju Allahu i Poslaniku Njegovu bit će najgore poniženi – El-Ezellin (الْأَذَلِّينَ) pobijedeni ili poniženi; na dunjaluku i na ahiretu, i niko nije poniženiji od njih (Az-Zamahšari, 2005:1091; Ibn al-Ğawzi, 2009:7/170; Al-Bağawī, 1989:8/62).

21. Ketebellāhu le aglibenne Ene ve rusuli innellāhe Kavijjun ‘Aziz

(كَتَبَ اللَّهُ لَأَعْلَبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ)

Allah je odredio: “Sigurno ću pobijediti Ja i poslanici Moji!” Zaista je Allah Snažni i Silni – Glagol *ketebe* (كَتَبَ) ovdje je u značenju glagola *kadā* قَضَى odredio. Neki učenjaci iz ovog ajeta zaključuju da Svevišnji Allah ne dozvoljava da Njegovi poslanici budu ubijeni ili pobijedeni, dok vjerovjesnici, pak, mogu biti ubijeni; وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ Već je pretekla riječ Naša o robovima Našim, o poslanicima: / “Zaista će oni biti potpomognuti” (Es-Saffāt, 171–172) (Usp. Al-Qurtubī, 1996:17/291).

22. La tedžidu kavmen ju'minūme billāhi vel-jevmil-āhiri juvāddūne men hāddellūhe ve Resūlehu ve lev kānū ābā'ehum ev ebnā'ehum ev ihvānuhum ev 'aširetehum. Ulā'ike ketebe fi kulūbihumul-imāne ve ejjedehum bi Rūhin minhu ve judhiluhum džennātin tedžri min tahtihel-enhāru hālidine fihā radijallāhu 'anhum ve redū 'anhu. Ulā'ike hizbullāhi elā inne hizbellāhi humul-muffihūn

(لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ
كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ
عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ

وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا
إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)

Nećeš naći da su ljudi koji vjeruju u Allaha i u Onaj svijet u ljubavi s onima koji se suprotstavljaju Allahu i Poslaniku Njegovu, makar im oni bili očevi njihovi, ili sinovi njihovi, ili braća njihova, ili rođaci njihovi. Njima je On učvrstio u srca njihova vjerovanje i osnažio ih podrškom od Sebe, i On će ih uvesti u dženetske bašče kroz koje će teći rijeke, da u njima vječno ostanu. Allah je njima zadovoljan, a i oni će biti zadovoljni Njime. Oni su na Allahovoj strani. Pazite, oni na Allahovoj strani će sigurno uspjati – Ovdje se opisuju pravi iskreni vjernici u vrijeme Poslanika, a.s., tj. ashabi, koji su ratovali i protiv svojih očeva (*ābā'ehum*), i sinova (*ebnā'ehum*), i braće (*ihvānuhum*), i rođaka (*'aširetehum*), pošto su oni pripadali nevjernicima. Naime, ti ljudi nisu bili samo nemuslimani, već ljuti neprijatelji islama – željeli su ubiti Poslanika, a.s., i uništiti Kur'an. Ovo čime su ashabi bili iskušani većina u kasnijim generacija muslimana jednostavno nije i vjerovatno neće ni biti na taj način iskušana. Ashabski iman testiran je njihovom ljubavlju prema njihovim najbližim. Pojedina musliman danas može biti član nemuslimanske porodice, i da se jedni prema drugim odnose korektno. Zapravo, i tada i sada od muslimana se traži, principijelno, da se prema mnogobobošcima i drugima u porodici odnosi korektno i s poštovanjem. Ali, u ovom ajetu, ako se roditelji ili neko

drugi iz porodice odnose agresivno i neprijateljski prema islamu, onda se ta principijelnost narušava. Njima je On učvrstio – Ketebe (كَتَبَ) ovdje znači: učvrstio; u srca njihova vjerovanje i osnažio ih podrškom od Sebe – Rūh na ovome mjestu može značiti: pobjedu (*nasr*), vjerovanje (*īmān*), dobrotu (*lutf*), Kur'an, uputu (*hudā*), podršku (*tevfik*), milost (*rahme*), meleka Džibrila (Usp. Al-Māwardī, 2012:5/496; Ibn al-Ğawzī, 2009:7/171; Ibn Džuzej, 2014:6/104).

Zaključak

Tefsirske poente:

1. Supruga nikada ne može biti kao majka (u pogledu majčinstva).
2. Onaj ko ne vodi računa od Allahovim granicama tretira se kao nevjernik zato što odbija Božiju naredbu.
3. Svevišnji Allah ne zaboravlja ono što mi radimo i što smo radili, i sve to biva i ostaje zapisano, registrirano.
4. Planovi se mogu sakriti od ljudi, ali ne mogu u Sveznajućeg Allaha.
5. Privatni razgovori i susreti s ciljem popravljivanja, postajanja boljom osobom, međusobnog potpomaganja i ispravljanja jesu hvale vrijedna djela, koja pojedincu pomažu u njegovoj duhovnosti.
6. Dvije vrijednosti uzdižu čovjeka: vjera (iman) i znanje (ilm), što ide zajedno s usvajanjem visokih moralnih standarda.
7. Licemjeri ne pripadaju ni društvu onih koji ne vjeruju buduću da se deklariraju kao vjernici, niti društvu vjernika buduću da njihova vjera nije iskrena.

Izvori i literatura

Asad, Muhammed (2004). *Poruka Kur'ana*. Sarajevo: El-Kalem.
Al-Bağawī, al-Ḥusayn (1989). *Ma'ālim at-Tanzīl*. Riyāḍ: Dār ṭayība.
Al-Baydāwī, Naṣir ad-Dīn (2000). *Anwār at-Tanzīl wa asrār at-ta'wīl*. Beirut: Dār ar-rušd.

Fatić, Almir (2014). *Kur'anski semantički kontekst*. Sarajevo: El-Kalem & FIN.
Ḥalīl, 'Adil Muḥammad (2017). *Arṣwāl marratan atadabbar al-Qur'ān*. Kuwayt: IAS.
Ibn 'Aṭīyya, al-Andalusī (2001). *Al-Muḥarrar al-wağīz fī tafsīr Kitāb*

al-'azīz. Dār al-kutub al-'ilmiyya: Beirut.
Ibn al-Ğawzī, Abū al-Farağ (2009). *Zād al-masīr fī 'ilm at-tafsīr*. Beirut: Dār al-fikr.
Ibn Džuzej (2014). *Olakšani komentar Kur'ana*
6. Preveo N. Čeman. Sarajevo: Libris.

- Ibn Kaṭīr (1996). *Tafsīr al-Qur'ān al-aẓīm*. Kuwayt: Ġam'iyya ihyā'at-turāt al-islāmī.
- Al-Qurṭubī, Abū 'Abdullāh (1996). *Al-Ġāmi' li aḥkām al-Qur'ān*. Dār al-hadīṭ: Cairo.
- Al-Māwardī, Abū al-Ḥasan (2012). *An-Nukat wa al-uyūn*. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya. Maududi, Sayyid Abul Ala *Tafhīm al-Qur'an – The Meaning of the Qur'an*, <http://www.englishtafsir.com/Quran/66/index.html>.
- Muftić, Teufik (2017). *Arapsko-bosanski rječnik*. 4. izd. Sarajevo: El-Kalem.
- En-Nejsaburi, Ebul-Hasen, Ali (2011). *Povodi objave Kur'ana*. Prev. Z. Dervić & M. Bisić. Sarajevo: Bookline.
- Al-Raysuni, Ahmad (2016). *Šūra: Kur'anski princip dogovaranja*. Prev. Dž. Latić. Sarajevo: CNS & El-Kalem.
- Ramić, Jusuf (2019). *Povodi Objave Kur'ana*. Sarajevo: Connectum.
- Ar-Rāzī, al-Fahr (1981). *Mafātiḥ al-ġayb*. Beirut: Dār al-fikr.
- Aṣ-Ṣābūnī, Muhammad 'Alī (1981). *Ṣafwa at-tafsīr*. Beirut: Dār al-Qur'ān al-karīm.
- As-Suyūṭī, *Lubāb an-nuqūl fī asbāb an-nuzūl*, Dār al-kutub al-'ilmiyya, Beirut, s.a.
- Aṭ-Ṭabarī, Ibn Ġarīr (2007). *Ġāmi' al-bayān 'an ta'wīl āyi al-Qur'ān*. Kairo: Dār as-salām.
- Tuhmaz, Abdulhamid Mahmud, *Haneḥijski fikh*, Knjiga 1, Sarajevo, 2002.
- Az-Zamahṣarī, Abū al-Qāsim (2005). *Tafsīr al-Kaššāf*. Beirut: Dār al-ma'rifa.

الملخص

سورة المجادلة: علم الله المطلق

ألمير فاتيتش

يقدم الكاتب في هذا المقال تفسيراً لسورة المجادلة، وهي السورة الثامنة والخمسون في القرآن الكريم، وتحتوي على اثنين وعشرين آية، حيث يفسرها آية آية، وقد جاء اسم السورة من كلمة "تجادلك" الواردة في الآية الأولى منها، وتحدث عن امرأة اشتكت إلى النبي محمد صلى الله عليه وسلم، والتمست منه أن يجد لها مخرجاً من محنتها التي تسبب بها زوجها. وتُعرف أيضاً بسورة "قد سمع" التي افتتحت بها السورة. وقد نزلت هذه السورة في المدينة المنورة، واستناداً إلى مضمون السورة، يرى المؤددي أنه يمكن الجزم بنزولها في السنة الخامسة للهجرة، بعد غزوة الخندق. والموضوع الرئيسي للسورة هو علم الله المطلق، الذي يُعبر عنه في هذه السورة بطرق متعددة.

الكلمات المفتاحية: المجادلة، السورة 58، التفسير، علم الله المطلق، الظاهر في الزواج.

Abstract

AL-MUJĀDILAH: DIVINE OMNISCIENCE

Almir Fatić

In this paper, the author presents a verse-by-verse commentary (*tafsīr*) on Surah al-Mujādilah ('The Dispute'), the 58th chapter of the Qur'an, comprising twenty-two verses. The surah derives its name from the word *tujādiluka* in its opening verse, which recounts the case of a woman who appealed to the Prophet Muhammad, seeking guidance after her husband had placed her in a difficult situation. The chapter is also known as *Al-Mujādilah* ("The Woman Who Pleaded") and *Qad Sami'a*, after the opening words of the first verse. This surah was revealed in Medina. Based on its content, Mawdudi argues that it can be stated with confidence that it was revealed after the Battle of the Trench, in the fifth year after the Hijrah. The central theme of the surah is Divine omniscience, a concept that is expressed in multiple ways throughout its verses.

Keywords: *Al-Mujādilah*, 58th sūrah, *tafsīr*, God's omniscience, *zihār*- marriage.